

МАЛА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВА
А", 1996. ~ 942с.

В умовах розбудови суверенної Української держави значно зріс інтерес до проблем етнодержавознавства. Не будемо заперечувати, що в ці роки в різних наукових осередках з'явилися праці, які тією чи іншою мірою торкаються даного питання, але узагальнюючої праці, в якій було б висвітлено всі аспекти етнодержавознавства, не було. Нарешті цю лауну заповнив колектив авторів під керівництвом академіка Української академії політичних наук, професора Ю. І. Римаренка. Днями вийшла в світ підготовлена ними "Мала енциклопедія етнодержавознавства".

Це перше видання в світовій практиці, в якому розглянуто етнонаціональну сферу під кутом зору нового напрямку наукових досліджень — етнодержавознавства. Понятійно-термінологічний інструментарій, використаний у праці, відображає потребу осмислення державотворчого поступу українства в контексті історичного етнонаціонального розвитку як складової й невід'ємної частини світової та вітчизняної історії.

В рамках українського етнодержавознавства у книзі аналізуються, по-перше, сутність та значення етнонаціонального феномена в суспільному житті, проблеми української ідеї та національного інтересу; по-друге, етнополітичний потенціал українського державотворення, зокрема державницька ідея та державницький інтерес, проблеми "української політичної нації" та "етнополітологічного організму"; по-третє, власне етнодержавознавчі аспекти проблем суверенітету, суверенізації особистості, політико-правового забезпечення життєдіяльності української нації, корінних народів, етнічних меншин в українському соціумі тощо.

Загалом в енциклопедії аналізується 1440 термінів і визначень, авторами яких є майже 250 вчених, серед яких 50 докторів і понад 150 кандидатів наук. Прикметне, що авторський колектив вважав за необхідне викласти концепцію етнонаціонального фактора в Україні, що стала підґрунтям нової "Концепції етнонаціональної державної політики" (Основ етнонаціональної політики). В праці запропоновано методологію, основний зміст концепції, вихідні принципи, шлях її об'єктивізації.

На думку авторів, саме в цю концепцію входить не лише "інвентаризація" всього розмаїття національностей в Україні, а й визначаються політико-правові, демографічні, екологічні, соціально-культурні, картографічні аспекти всебічного розвитку всеукраїнського "національного господарства" з допущенням багатоваріантності шляху розвитку народів (етносів) на основі їх власного етнонаціонального поступу. Держава ж

розглядається як його гарант. Українська державницька ідея не є антинаціональною, антипатріотичною. Вільний національний розвиток і справжнє національне відродження на державницькій основі, на думку авторів, — об'єктивна тенденція нової епохи, необхідна складова розвитку етнонаціональних відносин, тобто історичного зв'язку явищ національного життя і етнонаціонального спілкування в перехідний період.

Тому в енциклопедії закономірно звернуто увагу на те, що виникнення таких спільностей, як нація, — не випадкове, а цілком виправдане явище, пов'язане з життєвою потребою саме цієї форми суспільного розвитку для прогресу того чи іншого народу і народів у цілому.

Через понятійний апарат у книзі реалізується гостра потреба осмислити державотворчий поступ українства в контексті загальноісторичного етнонаціонального процесу як складової і неодмінної частини світової і вселюдської історії.

У рецензованій праці ставиться і така проблема: чи існує національне питання в Україні, чи є "больові точки", що постійно пульсують, "викидаючи" наверх невдоволення, образи, а то й обурення. Чи враховуються життєві потреби особи, української нації, корінних народів, етнічних меншин, чи збігаються вони зі спільними загальнонаціональними потребами всієї країни?

В рецензованій праці зазначається, що етнодержавознавство в умовах політичного суспільства вивчає й узагальнює співвідношення етносів та держави, розробляє дійовий механізм їх взаємодії, котрий реалізує природне право на гідне існування етносів у державних межах, захищає "свої" етнікоси в діаспорі.

Тому й виправданним, на нашу думку, є те, що провідним лейтмотивом авторського бачення став насамперед взаємозв'язок напіогенезу (етногенезу) та державогенезу. Такий підхід впливає з того, що для авторів етнічність — це комплекс суспільно-побутових явищ, які у сукупності створюють систему етнічної культури. Це й є ознакою етносу як суспільно-історичного феномена, що рухається в часі і просторі, тобто розвивається. На певному етапі етногенезу, якщо етнос не розчиняється серед інших, і з'являється державність — політичний орган життєдіяльності етносу, що трансформується в націю.

З цієї точки зору, скажімо, українську історію автори усвідомлюють як історію державотворення і зазначають, що саме державність нерідко є свідченням трансформації й самої етнічності в її вищу якість — націю.

І тут авторський колектив виходить на плесо етнічної спадковості, що вбирає в себе духовну, психологічну й антропологічну спорідненість людей на всіх етапах етногенезу. Ця спадковість є різноманітною, але вона існує в складному поєднанні традицій і новацій, і це віддзеркалюють окремі терміни та поняття.

Цікаво, що автори енциклопедії не уникають розгляду всіх проблем, що нагромадилися в етнополітології. Зокрема, чимало уваги приділено розгляду такого явища, як "націоналізм". В авторському підході чітко виявлено прагнення позбутися поглядів на націоналізм як на щось незрозуміле і таємниче, як на якесь одно- чи двомірне явище — джерело уособлення добра ("чарівна паличка") чи зла ("скринька Пандори"), чи обох одночасно ("дволикий Янус"), як на явище випадкове і хаотичне, як на прояв якихось сторонніх сил ("божественне осяяння" чи "масовий психоз"). По-друге, автори будували свою концепцію таким чином, щоб усвідомити націоналізм як багатомірний, надзвичайно складний і суперечливий феномен, що відображає вкрай динамічний, об'єктивний історичний процес із закономірностями, величезною, нейтральною за своєю

природою енергією, як одну з головних рушійних сил XIX—XX ст. Іншими словами, критичний підхід до націоналізму вимагає не описування його, моралізаторства, вихваляння чи очорнення, а наукового, об'єктивного аналізу, розробки відповідних моделей і прогностичних сценаріїв, підготовки альтернативних, науково обґрунтованих ефективних рекомендацій по збереженню й зміцненню етнополітичної стабільності, спрямуванню могутньої вибухової сили націоналізму в конструктивне русло.

Окремий розділ в енциклопедії присвячено персоналіям — відомим ученим та громадським діячам, котрі мають безпосереднє відношення до етнодержавознавчих аспектів життєдіяльності особи, етносу, суспільства, держави.

Характерно, що даним виданням започатковано продукування власних ідей, з одного боку, а з іншого, — виклад та трансформування світових надбань з цієї проблематики. Енциклопедія, з цієї точки зору, відображає потяг науковців до підготовки глибоких теоретичних аналітичних розробок замість акценту на первинну, неопрацьовану етнологічну та державницьку "сировину".

Новизна даної праці, її новаторське бачення полягають ще й у тому, що автори, вводячи в енциклопедію відповідні терміни, переглянули своє ставлення до статичної, етнічної, культурологічної, лінгвістичної, психологічної "шкіл" в націології. зокрема до етніцистської позиції західної етнополітології та історико-економічної теорії нації й національних відносин, що панувала донедавна як марксистська парадигма.

Без сумніву, рецензована праця — це явище в науковому житті України, її суспільно-політичне значення вагоме. Проте слід зазначити, що деякі терміни та визначення, з якими зустрічаємося в ній, дещо фрагментарні чи написані в публіцистичному стилі, інші — відображають ступінь входження того чи іншого автора в етнодержавознавчу проблематику.

Та це не знижує значення енциклопедії, навпаки, те, що зробив авторський колектив під орудою академіка УАПН Ю. І. Римаренка, заслуговує на відзначення Державною премією в галузі науки і техніки.

/7. // ПАНЧЕНКО. М. І. ІЮЛОНИНЧУК (Київ)